

«ԱՐՄԱՎԻՐ 1» ՎԿ

«Արմավիրի Ռ. Եղոյանի անվան
N1 ավագ դպրոց» ՊՈԱԿ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՋԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ջետազոտության թեման՝ **Միջառարկայական կապերի կիրառման
ազդեցությունը սովորողների մետաճանաչողության վրա**

Ջետազոտող ուսուցիչ՝ **Մխիթարյան Անահիտ**

Դպրոց՝ **Արմավիրի «Տիգրան Մեծ»-ի անվան ՌՄՅ վարժարան**

Առարկա՝ **Ինֆորմատիկա**

Մենթոր ուսուցիչ՝ **Ջայրապետյան Լյուբա**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ.....	3
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ	6
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ.....	8
Միջառարկանական կապերի ստեղծման կարևորությունը սովորողների մետաճանաչողության զարգացման համատեքստում	8
Միջառարկայական կապերի ստեղծման ներգործությունը սովորողի աշխարհաճանաչողության և աշխարհընկալման վրա	13
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ ԵՎ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ	14
ԱՄՓՈՓՈՒՄ	16
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	17

ՆԱԽԱԲԱՆ

Այսօր Հայաստանում, ինչպես և ողջ աշխարհում, տեղի են ունենում կրթական ոլորտի փոփոխություններ, որոնց նպատակն է կրթությունը մոտեցնել իրական կյանքին: Նոր պահանջներ են առաջադրվել կրթության կազմակերպման եղանակներին ու ձևերին, դրա բովանդակությանը: Փոխվել են կրթության նպատակը, խնդիրները, ուսուցչին ներկայացվող պահանջները: Ուսուցման գործընթացում անհրաժեշտաբար ներդրվում են ուսուցման նոր տեխնոլոգիաներ, մեթոդներ, որոնց միջոցով դպրոցը պետք է պատրաստ լինի պատասխանելու ժամանակի մարտահրավերներին: Հաճախ ենք ականատես լինում դեպքերի, երբ սովորողը զինված է կայուն գիտելիքներով, սակայն անհրաժեշտության դեպքում դժվարանում է դրանք կիրառել:

Կրթության բնագավառի փոփոխությունները ենթադրում են ուսուցման նոր մոտեցումների և մեթոդների ներդրում, որոնք կոչված են սովորողների մոտ ձևավորել ուսումնական գործընթացի նկատմամբ դրական վերաբերմունք և կապահովեն սովորողների ակտիվ մասնակցությունը ուսումնական գործընթացին: Այս բաժնում ներկայացված նյութի մոտեցումների և մեթոդների հիմքում ընկած է աշակերտակենտրոն ուսուցումը, որտեղ սովորողները ձեռք են բերում գիտելիքները, կարողությունները և հմտությունները իրենց իսկ անմիջական և ակտիվ մասնակցությամբ: Սկզբնական ընդհանուր կրթության աստիճանին ինֆորմատիկան հանդիսանում է աշակերտների՝ ճանաչողական համընդհանուր գործունեության հիմքը: Ինֆորմատիկան նպաստում է երեխաների մոտ մտածողության, հիշողության, ուշադրության ստեղծագործական երևակայության զարգացմանը: Ուսուցիչը ունի շատ կարևոր խնդիր՝ խթանել ինֆորմատիկա առարկայի դասաժամին միջառարկայական կապերի հանդեպ աշակերտների հետաքրքրությունը:

Ուսումնական գործընթացում սովորողների մղումները ձևավորվում են նրանց կարիքների և հետաքրքրությունների հիմքով՝ ուսուցիչը պետք է բոլոր ջանքերն ուղղի սովորողների ճանաչողական հետաքրքրությունների զարգացմանը: Առհասարակ ճանաչողական գործունեության արդյունքում սովորողը հնարավորություն է ստանում յուրացնել առարկայի բովանդակությունը, իմանալ յուրացման համար անհրաժեշտ մեթոդները, հմտություններն ու կարողությունները: Ճանաչողական գործունեության առկայությունը հոգեբանական գործոն է, որն ապահովում է ուսումնական նպատակների իրագործումը:

Ճանաչողական գործընթացներ են՝ ընկալումը, ուշադրությունը, երևակայությունը, հիշողությունը, մտածողությունը, որոնք ցանկացած գործունեության կարևորագույն բաղադրիչներն են: Իր կարիքները բավարարելու՝ շփվելու, սովորելու և աշխատելու համար մարդը պետք է ընկալի աշխարհը, ուշադրություն դարձնի գործունեության որոշակի բաղադրիչների վրա, պատկերացնի, թե ինչ է պետք անել, հիշի, մտածի և

արտահայտվի: Հետևաբար, առանց ճանաչողական կարողությունների, մարդու գործունեությունը անհնար է: Ճանաչողական կարողությունները զարգանում են գործունեության մեջ :

Ինֆորմատիկան բաղկացած է երեք փոխկապակցված բաղադրիչներից՝ ինֆորմատիկան որպես հիմնարար գիտություն, որպես կիրառական դիսցիպլինա և որպես արտադրության ճյուղ: Ինֆորմատիկայի հիմնական առարկաներն են.

- ✓ տեղեկատվություն
- ✓ համակարգիչներ
- ✓ տեղեկատվական համակարգեր.

Համակարգչային գիտության ընդհանուր տեսական հիմունքները.

- ✓ տեղեկատվություն
- ✓ թվային համակարգեր
- ✓ կոդավորում
- ✓ ալգորիթմներ.

Ժամանակակից ինֆորմատիկայի կառուցվածքը.

- ✓ Տեսական ինֆորմատիկա
- ✓ Համակարգչային ճարտարագիտություն
- ✓ Ծրագրավորում
- ✓ Տեղեկատվական համակարգեր
- ✓ Արհեստական բանականություն

Ժամանակակից հանրակրթական դպրոցի նպատակն է սովորողներին ոչ միայն գիտելիքներով զինելը, այլ նաև որպես անհատների զարգացնելը և կատարելագործելը: Ուսումնական գործընթացում տեղեկատվական ու հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը ինֆորմատիկայի դասաժամերին նպաստում է սովորողի.

- ✓ կարողությունների ու հմտությունների ձևավորմանը
- ✓ միջառարկայական կապերով ուսուցման մատչելիությանը
- ✓ ստեղծագործական ու նորարարական մոտեցումների զարգացմանը
- ✓ մետաճանաչողությանը:

Մետաճանաչողական գործընթացների վերլուծությունը ուսուցման գործընթացի արդյունավետ կառավարման անհրաժեշտ պայմաններից է:

Հետազոտության նպատակը՝ Չարգացնել միջառարկայական կապերի դերը որպես ուսուցման մատչելիության, գիտելիքների որակի բարձրացման անհրաժեշտ պայման: Չարգացնել ուսուցիչների և աշակերտների կողմից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման հմտությունները, որն էլ ավելի կնպաստի բարձրացնել սովորողների մոտ մետաճանաչողությունը: Մետաճանաչողական ռազմավարությունների ուսուցման նպատակն է օգնել սովորողներին հարմարվելու այս ռազմավարություններին, որպեսզի նրանք ինքնաբերաբար օգտագործեն դրանք ուսումնական առաջադրանքների

կատարման համար՝ կենտրոնացնելով իրենց ուշադրությունը իմաստը ընկալելու, սխալները պարզելու, ճշգրտումներ կատարելու համար:

Չետագոտության խնդիրը: Չետագոտության խնդիրն է ցույց տալ միջառարկայական կապերի ստեղծման կարևորությունը, ինտեգրված դասերի օգնությամբ սովորողների մետաճանաչողության զարգացման եղանակներն ու ուղիները:

Չետագոտության վարկածը: Դասապրոցեսների ժամանակ միջառարկայական կապերի գործածումը բարձրացնում է մետաճանաչողության մակարդակը:

Չետագոտության արդիականությունը՝ Զանի որ այժմ կատարվում են բազմաթիվ փոփոխություններ կրթության բնագավառում, մշակվում են նոր ուսումնական ծրագրեր, կազմվում են նոր դասագրքեր, ուստի շատ կարևոր է պահպանել այն ամենը, ինչը ունեցել է դրական արդյունքներ և փոփոխել այն, ինչը չի համապատասխանում կրթական չափորոշիչներին: Դա միայն կարելի է անել այն դեպքում, երբ ուսումնասիրվում է նախկինը՝ նորը կազմելիս:

Առանց տեղեկատվական ու հաղորդակցական տեխնոլոգիաների (ՏՀՏ), մեր օրերում աներևակայելի է առաջընթացը պետական և հասարակական գործունեության ցանկացած բնագավառում: Համապատասխան եկթակառուցվածքի զարգացումը, տեղեկատվական հասարակության ստեղծումը և համաշխարհային տեղեկատվական ոլորտում ակտիվորեն ներգրավվելը մեր երկրի առաջնային խնդիրն է համարվում: Այս խնդրի հաջող լուծմանը վճռորոշ նշանակություն է շնորհվում՝ այնպիսի ռազմավարական նպատակների հասնելու համար, ինչպիսիք են ժողովրդավարական, ազատ և իրավական պետության ստեղծումը, քաղաքացիական հասարակության զարգացումը, երկրի անվտանգությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանությունը և ահաբեկչության դեմ պայքարը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Միջառարկայական կապերի մասին Յ.Ա.Կոմենսկին իր «Մեծ դիդակտիկա» աշխատությունում նշում է, որ ուսումնական առարկաների փոխկապակցված ուսուցումը երեխաներին սովորեցնում է բացահայտել ուսումնասիրվող առարկաների և երևույթների միջև եղած կապերը. «Ամեն ինչ ամրապնդել բանականության հիմունքներով նշանակում է ամեն ինչ սովորել՝ մատնացույց անելով պատճառները, այսինքն՝ ոչ միայն ցույց տալ, թե ինչպես է այս կամ այն բանը տեղի ունենում, այլ նաև ցույց տալ, թե ինչու դա այլ կերպ լինել չի կարող: Չէ՞ որ իմանալ որևէ բան նշանակում է իրը ճանաչել իր փոխկապակցվածության մեջ»:

Միջառարկայական կապերն ազդում են ուսումնական առարկաների բովանդակության և կառուցվածքի վրա: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկա հարակից առարկաների համար միջառարկայական այս կամ այն տեսակի կապերի աղբյուր է: «Միջառարկայական կապերը կարելի է դիտարկել որպես 4 առարկայական ուսուցման համակարգի անհրաժեշտ տարր, քանի որ առարկաները և նրանց հարաբերությունները չեն կարող հակադրվել միմյանց:

Մ. Մարտինեսը, ուսումնասիրելով մետաճանաչողական գործընթացների կազմակերպման առանձնահատկությունները, տարբեր տարիքի սովորողների համար, առաջարկում է ավելի ճշգրիտ սահմանում՝ «մետաճանաչողությունը մտածողության վերահսկողությունը և մոնիտորինգն է»:

Կարող ենք առանձնացնել դպրոցականների մետաճանաչողական գործընթացների կազմակերպման երկու մոտեցումներ՝

✓ Մետաճանաչողությունը որպես արդյունավետ գործիք ճանաչողության զարգացման համար:

✓ Սոցիալական միջավայրը որպես «միջնորդ»՝ ճանաչողական մակարդակ ապահովելու համար: Այս դեպքում որպես մետաճանաչողական կարողությունների զարգացման մեթոդ կիրառում ենք երկխոսությունը:

Հոգեբանության մեջ «մետաճանաչողություն» եզրույթը սահմանվում է որպես «ճանաչողություն ճանաչողության մասին»: Մետաճանաչողություն հասկացության առաջին բացատրությունը տվել է Ջ. Ֆլավելը: Նա հետազոտություններ էր կատարում զարգացման հոգեբանության ոլորտում, որտեղ հետազոտությունները ուղղված էին աշակերտների դատողություններին, որոնք կատարվել էին որևէ խնդիր կամ առաջադրանք կատարելիս:

¹ Կոմենսկի Յ. Ա., Մեծ Դիդակտիկա, Մարտիրոսյան Մ. Ե., Հարությունյան, Վ.Խ [թարգմ.] | Մարկոսյան, Սուրեն Սիսակի, 1898-1967 [թարգմ.] | Բզնունի, Ա.Խ [խմբ.] Երևան : «Հայպետոսմամակիրատ» 1962թ, էջ 89

² http://geopolitika.am/dir/wp-content/blogs.dir/1/files/2021_6_117_119.pdf

Ֆլավելը իր հետազոտությունները իրականացրել է Փարիզում և Նյու Յորքում 1963–1965 թթ.՝ ուսումնասիրելով աշակերտների ուսումնական նյութերը մտապահելու հմտությունները: Նա իրականացրել է հետազոտություն նախադպրոցականների, կրտսեր դպրոցականների և դեռահասների հետ: Ցուցադրվել է յոթ նկար, բոլորին նույն հաջորդականությամբ: Խմբերը պետք է մտապահեին և հիշեին երեք նկար, որոնք ցուցադրվել են հաջորդաբար: Փորձի վերլուծությունը ցույց է տվել, որ դեռահասները ավելի լավ են հիշել հաջորդականությունը, քան նախադպրոցական տարիքում գտնվող երեխաները և կրտսեր դպրոցականները, քանի որ տիրապետել են մտապահման որոշ հնարների՝ կապված ցուցադրվող նկարների առարկաների առաջին տառերի հետ և այլն: Ըստ այդմ՝ Ֆլավելը (1981) տարբերակում է մետաճանաչողական գիտելիք և մետաճանաչողական փորձ հասկացությունները: Ինչպես ակնհայտ է դառնում Ֆլավելի վերլուծություններից, մետաճանաչողական գիտելիքի շնորհիվ աշակերտը գնահատում է իրավիճակը, վերանայում ռազմավարությունը, որն ընտրել է որոշակի արդյունքի հասնելու համար: Աստիճանակարգային մակարդակում մետաճանաչողական գիտելիքին հաջորդում է մետաճանաչողական փորձը:³

Ջետազոտման մեթոդները՝ Ջետազոտական աշխատանքում, որպես հետազոտության մեթոդ ընտրվել են՝ մեթոդական գրականության վերլուծություն, պատմության վերլուծություն, մանկավարժական սկզբնաբյուրների և պարբերականների վերլուծություն, դասագրքերի վերլուծություն, զրույց ուսուցիչների հետ:

Խնդրի վերլուծություն՝ Ուսուցման գործընթացում կարևոր տեղ պետք է հատկացնել միջառարկայական կապերին, որոնք ուսուցման հաջողության անհրաժեշտ պայմաններից են: Գիտության զարգացումը մեզ լավ հնարավորություն է տալիս հասկանալու, թե ինչպես է տեղի ունենում սովորելու գործընթացը: Որպեսզի սովորելու գործընթացը հնարավոր լինի, կրթության համակարգը պետք է փորձի գրավել աշակերտների ուշադրությունը: Դասի ժամանակ մի առարկան կապելով մյուս առարկաների հետ դասը ավելի հետաքրքիր, ինֆորմատիվ և արդյունավետ է դառնում: Մտածողության զարգացումը զգալիորեն խթանվում է երբ ուսուցումը կազմակերպվում է հուզական մթնոլորտում: Դասի ժամանակ աշխույժ, բարձր տրամադրությունը առաջացնում է հոգեկան ուժերի վերելք, ակտիվ ճանաչողական գործունեություն, ձանձրույթն ու անտարբերությունը չեն ճնշում աշակերտին:

³ <https://elmebel.ru/hy/mebel-2017-goda/samye-znamenitye-psihogi-v-mire/>

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ

Միջառարկանական կապերի ստեղծման կարևորությունը սովորողների մետաճանաչողության զարգացման համատեքստում

Այսօր գիտելիքից բացի սովորողից պահանջվում են մի շարք այլ կարողունակություններ, որոնք թույլ կտան վերջինիս ճիշտ դրսևորվել, կողմնորոշվել կյանքի ցանկացած իրավիճակում, ինչը, կարծում ենք, պակաս կարևոր չէ: Սովորողը պետք է լինի ճկուն, կարողանա ընտրել, համեմատել, պարզաբանել, հիմնավորել, փաստարկել, հետազոտել ու կշռադատել: Այս ամենն իմանալն ու կարողանալը, կնշանակի՝ ունենալ գիտակցական բարձր մակարդակ, ճանաչողական կարողություններ, ինչն էլ այսօր կարևոր է կրթական համակարգում:

Անձի համակողմանի զարգացումն իրենից ենթադրում է, որ ցանկացած դժվարություն, ներառյալ նրանք, որոնք գերազանցում են նախկինում հաղթահարածը, մարդ կարող է կառավարել, հենվել իր իմացական ու գործառական ներուժի վրա ու հաղթահարել, ուստի և կրթության արդիականացման հիմքը հենց ինքնուրույն, նախաձեռնող ու նորարար սովորող ունենալու վերջնարդյունքն է: Այս բոլոր գործընթացներում իր դերն ունի հարակրթական ուսումնական հաստատությունը, ուսուցիչը, ճիշտ պլանավորած դասը, որտեղ սովորողը կարող է բացահայտել աշխարհն ու ինքն իրեն: Ճանաչողական կարողությունները միմյանցից առանձին չեն դրսևորվում, սա մի բարդ համակարգ է, ուստի դրանց զարգացման արդյունավետ ուղիներից մեկը համագործակցային մոտեցումներն են՝ ի դեմս ինտեգրված դասի: Օրինակ՝ լեզուների ուսումնասիրության ժամանակ սովորողների մոտ ձևավորվում են բարդ ճանաչողական ունակություններ, որոնք հիմք են դառնում մտածողության, խոսքի և հաղորդակցման հմտությունների ձևավորման համար: Հաջորդիվ մյուս առարկաների ուսուցման ընթացքում այդ լեզվամտածողությունը հիմք է դառնում այլ կարողունակությունների զարգացման: Կարող ենք ասել, որ ցանկացած ուսումնական առարկա փոխյրացնում է մեկը մյուսին, դառնում շարունակողը, լրացնողը, ամբողջացնողը: Նորօրյա աշխարհում մեծ նշանակություն ունի առարկաների և գիտությունների համագործակցությունը՝ միջառարկայական կապերը: Ուսուցման արդյունավետությունը բարձրացնում են ոչ թե մեխանիկորեն սերտած ինտեգրացված տեղեկություններով, այլ իրականություն միջառարկայական կապերով: Ուսուցման արդյունավետությունը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է ոչ թե ինտեգրացում, այլ ուսումնական առարկաների ընթացակարգային կորդինացում միջառարկայական կապերի, որոնք արտացոլում են բնության և հասարակության մեջ առկա կապերը:⁴

Ուստի կարող ենք ասել, որ միջառարկայական կապերն էլ ավելի արդյունավետ են իրականացվում, երբ ուսուցիչը տեսական հատվածին տրամաբանական շարունակություն է ապահովում գործնական հանձնարարություններ տալով:

⁴ И. П. Подласый. Педагогика начальной школы, М. 2000, с. 233.

Սա, իհարկե, խթանում է նաև մետաճանաչողության զարգացմանը:

Ինչպես նշեցինք, միջառարկայական կապեր ստեղծելու արդյունավետ եղանակ է ինտեգրված դասերի անցկացումը: Ինտեգրված դասը դասի հատուկ տեսակ է, որի շրջանակներում մեկ հասկացության ուսուցման ժամանակտեղի է ունենում մի քանի առարկաների միաժամանակյա ուսուցումը: Այսպիսի դասի ընթացքում միշտ առանձնացվում է առաջատար առարկան, որը հանդես է գալիս որպես ինտեգրիչ, որը նպաստում է ուսուցանվող նյութի խորացմանը, ընդլայնմանն ու հստակեցմանը: Ինտեգրված դասերը կարող են միավորել ինչպես տարբեր առարկաներն իրենց ամբողջ ծավալով, այնպես էլ առանձին առարկաների բաղադրիչներ: Ինտեգրված դասի պլանավորումը ենթադրում է տարբեր առարկաների ուսուցիչների համագործակցություն:

Տարբեր առարկաներից վերցրած բաղադրիչները, որոնք միավորվում են մեկ դասի մեջ, կազմում են մեկ համակարգ, որի շուրջ հավաքվում և մի նոր համակարգ է դառնում ուսումնական նյութը: Որպեսզի ինտեգրվեն, այսինքն՝ ճիշտ ձևով միավորվեն ուսումնական գործընթացի բաղադրիչները, պետք է կատարվեն այնպիսի գործողություններ, որոնք ի սկզբանե ունեն ստեղծագործական բնույթ: Այս նախապատրաստական գործունեության ընթացքում առանցքային նշանակություն ունեն ուսուցիչների համագործակցելու, իրարից սովորելու, ընդհանուր նպատակներ ու խնդիրներ գտնելու կարողությունները: Այսպիսով, ելնելով ինտեգրված դասի տեսակից և ինտեգրվող առարկաների դասերի տիպերից, ուսուցիչները համատեղ կազմում են իրենց դասի նպատակները՝ զուգակցելով ընդհանուրը մասնավորի հետ, շաղկապելով ինտեգրվող նյութի բովանդակությունները տարբեր առարկաների տեսանկյուններից: Նման դասերի ժամանակ կարելի է իրավիճակներ ստեղծել, որ սովորողը մտածի և ինքնուրույն հասկանա առաջադրված խնդրի լուծման եղանակները: Այս գործընթացի ժամանակ վերջինիս մեծապես կարող է օգնել մետաճանաչողությունը: Չարգացած մետաճանաչողություն ունեցող սովորողը ջանք է գործադրում խնդրի տեսակը ճանաչելու, առաջադրանքը վերլուծելու, իրեն արդեն իսկ ծանոթ խնդիրների հետ համեմատելու, նմանությունները և տարբերությունները որոշելու հարցում, իսկ մյուս դեպքում՝ այն արդեն իսկ մետաճանաչողական փորձի առկայություն է ենթադրում, երբ աշակերտը, առանց ջանք գործադրելու, կարողանում է որոշել խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ ճանապարհը:

Մետաճանաչողության հետ սերտորեն կապված է ինքնանդրադարձը: Դասի ժամանակ սովորողը պետք է անընդհատ հնարավորություն ունենա ինքնանդրադարձ կատարելու: Օրինակ՝ պատկերացնենք մի այսպիսի իրավիճակ, երբ ինֆորմատիկայի դասին ուսուցիչը միջին դպրոցում միջառարկայական կապ է ստեղծում աշխարհագրություն առարկայի հետ: Նախօրոք պատրաստած տեսասահիկն ունի

հետևյալ բովանդակությունը՝ սահիկաշարի միջոցով ուսուցիչը պատմում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների տեսարժան վայրերի մասին: Սահիկի դիտումից հետո խնդրում է, որ հատուկ թերթիկների վրա գրեն նկարագրական տեքստ իրենց ծանոթ վայրերից մեկի մասին, որոք քիչ առաջ ներկայացվեցին սահիկի մեջ: Մետաճանաչողությունն այս պարագայում կօգնի սովորողներին մոբիլիզացնել իրենց ողջ ներուժը, հիշել, թե նախկինում երբ, կամ ինչ հանգամանքներում է առնչվել այդ վայրերից որևէ մեկին, ինչ կարող է մտաբերել: Սովորողը համակարգում է իր ողջ տեղեկատվությունը տեքստի մեջ: Հաջորդիվ ուսուցիչը հանձնարարում է մուտք գործել համացանց և քարտեզի օգնությամբ գտնել տվյալ վայրերի տեղանքը: Սովորողները, գործադրելով ինֆորմատիկայի դասաժամին ստացած իրենց գիտելիքները, կարողանում են կատարել առաջադրանքը:

Հաջորդիվ ուսուցիչը հնարավորություն է ստեղծում, որպեսզի սովորողները ներկայացնեն իրենց աշխատանքները: Այստեղ շատ կարևոր են ուսուցչի հարցադրումները: Ավելի նպատակահարմար է, որ ուսուցիչը հետաքրքրվի, թե ի՞նչ հանգամանքներում է սովորողն առչվել այդ վայրի մասին տեղեկություններին, էլ ի՞նչ կարող է ավելացնել: Հետադարձ կապի ստեղծումը այս պարագայում շատ կարևոր է, քանի որ սովորողն ինքնանդրադարձի միջոցով կարող է գտնել իր բացթողումները: Աշխատանքի ավարտին ուսուցիչը կգրանցի հետևյալ արդյունքները.

- Սովորողը վերհիշեց աշխարհագրությունն առարկայից իր գիտելիքները, ինչում նրան օգնեց մետաճանաչողությունը;
- զարգացավ նրա լեզվամտածողությունը;
- կատարեց տեքստային աշխատանք;
- վերհիշեց նկարագրական տեքստի պահանջները;
- կիրառեց ինֆորմատիկայից իր գիտելիքները գործնականում;
- կատարեց ինքնանդրադարձ, տեսավ իր առավելությունները ու թերությունները:

Կարող ենք ասել, որ մետաճանաչողությունը նման առաջադրանքների ժամանակ, թույլ է տալիս սովորողին վերհիշել ու համակարգել տեղեկատվությունը, գտնել նմանություններ ու տարբերություններ, վերլուծել, որի արդյունքում նա ավելի խորքային է պատկերացնում մի շարք երևույթներ: Մետաճանաչողության վրա մեծապես ազդում է նաև ճիշտ ժամանակին արված հետադարձ կապը: Հետադարձ կապը, դա մի համալիր գործողությունների շղթա է, որի միջոցով հնարավոր է զգալիորեն օպտիմալացնել ուսուցումն առնչված գործընթացները: Հետադարձ կապը թույլ է տալիս սովորողին շտկել սեփական սխալները, իսկ ուսուցիչն էլ հնարավորություն է ստանում համապատասխան տեղեկատվությունից պատկերացում կազմել ուսումնական գուծընթացի այն ասպեկտների մասին, որոնց պետք է վերստին անդրադառնալ և ավելի շատ ուշադրություն դարձնել: Այս իմաստով հետադարձ կապը կարող է դրական ազդեցություն ունենալ ուսումնական գործընթացի վրա, քանի սովորողին հստակ մատնանշվում է խնդիրն ու դրա լուծման եղանակը: Մետաճանաչողության զարգացմանը մեծապես

կապված է ակտիվ ուսուցման հետ: Այսպես սովորողն էլ ավելի շատ հնարավորություն է ունենուլ ցուցաբերել ինքնուրույնություն, ինչը շատ կարևոր է մետաճանաչողության զարգացման համար: Վերցնենք օրինակ ԳՈՒՍ փոխգործուն մեթոդը, որը բավականին լավ է աշխատում սովորողների ինքնադրսևորման տեսակետից: Դասը սկսելու շատ հայտնի հնար է նաև ԳՈՒՍ-ը: Դասասկզբում ուսուցիչը գծում է M-աձև աղյուսակ, որի ձախ սյունակում գրում է՝ գիտեմ, կենտրոնում՝ ուզում եմ իմանալ, աջ սյունակում՝ սովորեցի բառերը: Դասի թեման հայտնելուց հետո ուսուցիչը դիմում է աշակերտներին հետևյալ հարցով. ի՞նչ գիտեք այս թեմայի, հասկացության մասին: Ապա լրացվում է գիտեմ սյունակը: Հաջորդիվ աշակերտներին հարցնում է՝ ի՞նչ եք ուզում իմանալ այդ թեմայի մասին: Եվ լրացնում է ուզում եմ իմանալ սյունակը: Դասի վերջում լրացվում է սովորեցի սյունակը:⁵

ԳՈՒՍ-ը ուսուցիչներին թույլ է տալիս պատկերացում կազմել սովորողների՝ տվյալ թեմայի վերաբերյալ ունեցած նախնական գիտելիքների մասին, իսկ ահա սովորողի համար որոշակի համակարգ է ապահովվում, որի շրջանակներում նրանք կարողանում են կարդացվելիք նյութի մասին ենթադրություններ անել: Այս մեթոդի կիրառությունը հատկապես արդյունավետ է, երբ զուգորդվում է միջառարկայական կապերի ստեղծման հետ: Չարգանում են սովորողի ինքնահարցման, ինքնավերլուծության հմտությունները, նրանք սովորում են ավելի ակտիվորեն կարդալ՝ թեմային առնչվող իրենց հարցերին պատասխանները գտնելու համար: Շատ կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ մեթոդական հնարի կիրառման ժամանակ սովորողներին ուղղություն է տրվում, թե ինչպես նպատակային կերպով դասակարգել արդեն ունեցած և նոր տեղեկատվությունը: Բերենք այս մեթոդի կիրառման իրավիճակային մի օրինակ և հասկանանք՝ ինչպես դա կանդրադառնա մետաճանաչողության վրա: Օրինակը բերեք միջին դպրոցի վերաբերյալ: Ուսուցիչը կենդանիների մասին թեմայի շրջանակներում առաջարկում է մտազրոհի միջոցով գրատախտակին գրել տարբեր կենդանիների անուններ ու առաջարկում սովորողներից յուրաքանչյուրին նրա մասին ասել այն, ինչ գիտեն: Հաջորդիվ սովորողները իրենց հետաքրքրող մասին՝ ուզում եմ իմանալ, պատասխաններ են փնտրում համացանցում: Արդյունքում լրացվում է աղյուսակը՝ գիտեմ, ուզում եմ իմանալ, սովորեցի: Այս առաջադրանքի կատարման ընթացքում սովորողների մեջ մեծացավ հետաքրքրությունը այս կամ այն կենդանու հանդեպ, զարգացավ մետաճանաչողությունը, քանի որ կենդանիների մասին շատ կարևոր տեղեկատվություն իմացան համացանցից՝ այդ թվում առանձնահատկություններ, նրանց հետ վարվեցողության կանոններ: Կարևոր ձեռքբերում էին նաև լեզվական գիտելիքները: Ուսուցչի համար կարևոր է սովորեցնել և նպաստել, որ սովորողը սովորածը մտապահի: Յուրաքանչյուր սովորող ունի իր ինքնաճանաչումը, և մենք չենք կարող ստիպել նրանց սովորել, բայց կարող ենք ստիպել մտածել:

⁵<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/16023.pdf> Ուսուցման արդյունավետ հնարներ, Երևան, 2020, էջ 26

Որպեսզի աշակերտները ունենան մնայուն գիտելիքներ, պետք է ուսուցանվող նյութը կրկնելու, ամրապնդելու, կիրառելու, կապակցելու հնարավորություններ ընձեռվեն: Ընդ որում դա պետք է արվի կանոնավոր և շարունակական ձևով: Այլ կերպ ասած՝ պետք է կարևորել ոչ միայն ուսումնական ծրագրի ընդգրկումը, այլև խորությունը: Ուսուցիչը, նկատելով աշակերտների դրսևորած ընդունակությունները, պետք է ուղղորդի հասնելու լիարժեքության, ինքնադրսևորման և ինքնաբավարարման: Այս ձևով զարգանում են նաև մտածողությունը, երևակայությունը: Ասենք նաև, որ դասը պետք է պլանավորել այնպես, որ տվյալ թեման ունենա դաստիարակչական, բարոյական, մարդասիրական, անհատի ձևավորման, բնության նկատմամբ բարեխիղճ վերաբերմունքի, հայրենասիրության զգացումի, մասնագիտության գիտակցված ընտրության կողմնորոշում: Աշխարհի մասին պատկերացումները, բարոյական հայացքները և համոզմունքները, մտածելակերպը և աշխարհայացքը, հետաքրքրությունները, ձգտումները և արժեքները պայմանավորվում են խմբային գիտակցության առանձնահատկություններով, որում անձը ձևավորվում է և որում ընթանում է նրա առօրյա գործունեությունը: Ուստի ուսուցչի շատ կարևոր հանգամանք է, որ դասավանդմանը զուգահեռ ուսուցիչը կարողանա սովորողի մոտ զարգացնել նաև արժեքային համակարգ: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունն անխուսափելի է, որովհետև սովորողների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում:

Միջառարկայական կապերի ստեղծման ներգործությունը սովորողի

աշխարհաճանաչողության և աշխարհընկալման վրա

Միջառարկայական կապերը ուսուցման գործընթացում իրականացնում են մեթոդոլոգիական, կրթական, զարգացնող, դաստիարակչական, կառուցողական գործառույթներ: Ուսուցիչը միջառարկայական կապերի միջոցով նպաստում է սովորողների գիտելիքների ինտեգրմանը, բազմակողմանի զարգացմանը, ինտելեկտի կատարելագործմանը, մտահորիզոնի ընդարձակմանը: Միջառարկայական կապերը խթանում են սովորողների՝ դիտարկելու, հետազոտելու, հայտնագործելու, ստեղծագործելու, եզրահանգելու կարողությունների ձևավորմանը: Միջառարկայական կապերի իրականացման ձև են ինտեգրված դասերը: Ինտեգրված դասը պահանջում է կրթության գործընթացի մասնակիցների՝ ուսուցիչների, սովորողների, ծնողների, վարչական աշխատողների համագործակցությունը: Հանրակրթական դպրոցում աշխատող յուրաքանչյուր ուսուցիչ պարտավոր է ոչ միայն գերազանց տիրապետել իր մասնագիտությանը որպես մանկավարժ, այլև որոշակի ինֆորմացիոն պաշարներ ունենալ նաև հարակից առարկաներից:

Միջառարկայական կապերի իրագործումը ակտիվացնում է աշակերտների մտածողությունը, զարգացնում տրամաբանական մտածողությունը, նպաստում ճանաչողական կարողությունների ակտիվացմանը, սրա իրագործումը հնարավորություն է ստեղծում կրկնել կամ վերհիշել կամ ձեռք բերել նոր տեղեկություններ, կամ գիտելիքներ նյութական աշխարհի օրինաչափությունների մասին տարբեր առարկաներից: Միջառարկայական կապեր իրագործվում են և՛ դասի ընթացքում, և՛ արտաժամյա պարապմունքների և՛ էքսկուրսիաների ընթացքում, նման ձևով ուսուցիչը կենտրոնացնում է համարյա բոլոր առարկաներից ստացած գիտելիքները: Ինտեգրված ուսուցումը, հիմնվելով հատուկ և ընդհանուր կրթության սկզբունքների վրա, պետք է ունենա զարգացնող, դաստիարակող բնութագիր, որը ենթադրում է սովորողների բարոյական գաղափարների, վարքի համարժեք ձևերի մշակում՝ բոլոր մասնակիցների ներառմամբ կրթական գործընթացում:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ ԵՎ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ

Կրթության կարևորությունը գնահատելով՝ պետք է ընդունենք, որ կրթության միջոցով կարելի է հասնել հասարակական մտածողության, հոգևոր-բարոյական և մշակութային արժեքների զարգացման: Ինտեգրված ուսուցումը, ապահովելով տարբեր առարկաների գիտելիքների համակցումը, նպաստելու է հետազոտական հմտությունների, ստեղծագործական կարողությունների ձևավորմանը և դրանց հիմքի վրա նրանց կայուն զարգացման իրականացանը: Երկու ուսուցիչներ պարզում և որոշում են իրենց առարկաների համատեղ հետաքրքրությունը:

Այստեղ շատ կարևոր է ուսուցիչների փոխգործունեության ճիշտ կազմակերպումը, քանի որ նրանցից յուրաքանչյուրի գործողությունների հաջորդականության արդյունավետությունից է կախված ինտեգրված դասի որակը: Ինդեգրված դասի ժամանակ ինտեգրվող առարկաների բաղադրիչները կարող են լինել ավել կամ պակաս: Ցանկացած ինտեգրված դաս նպատակ ունի դուրս գալու մեկ առարկայի նեղ շրջանակներից: Բերենք ինտեգրված դասի մեկ օրինակ.

ԻՆՏԵԳՐՎԱԾ ԴԱՍ

Հայ գրականություն և ինֆորմատիկա առարկաներից

Դասի թեման

- **Ինֆորմատիկա՝** «Microsoft Word» տեքստային խմբագրիչ,
- **Հայ գրականություն՝** «Չարենց, կյանքը և ստեղծագործությունները»

Դասի նպատակը

- *Կարողանալ աշխատել* «Microsoft Word» տեքստային խմբագրիչով
- *Կարողանալ համացանցից գտնել օգտակար տեղեկատվություն և հանձնարարված թեմայի վերաբերյալ*

• *Պատրաստել գործնական աշխատանք* «Չարենց, կյանքը և ստեղծագործությունները» թեմայով և ներկայացնել:

Դասին կկիրառվի խմբային աշխատանք

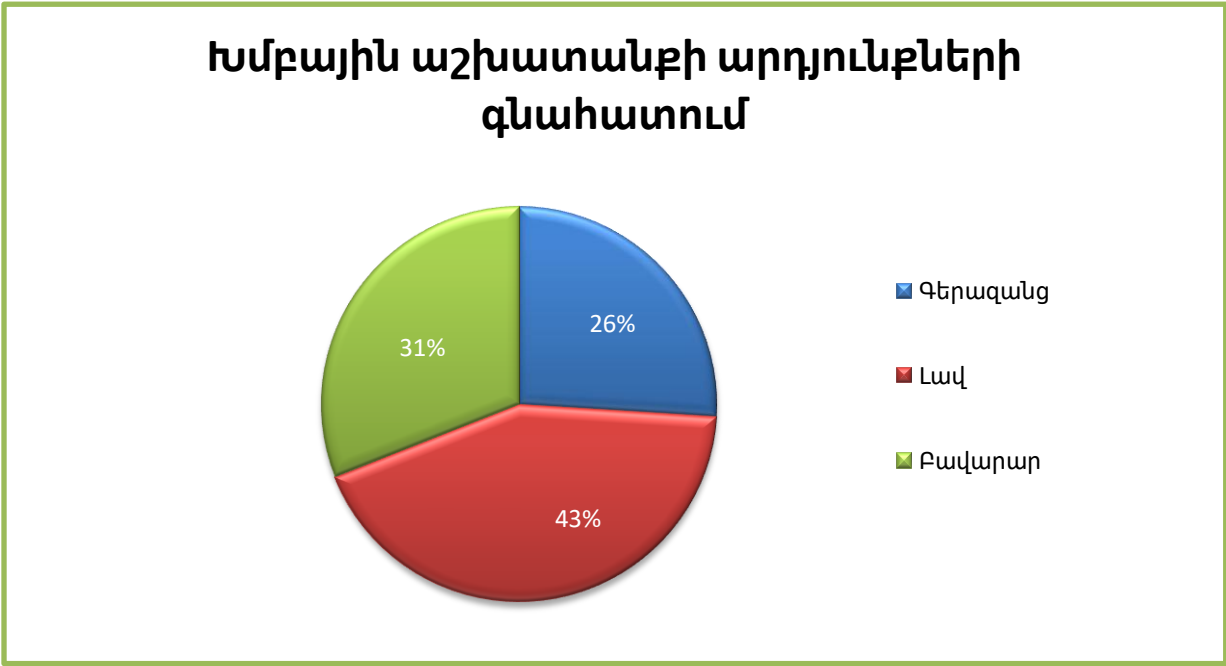
Համացանցային բաց հարթակներից, էլեկտրոնային գրքերից հավաքագրված տեղեկությունների հիման վրա սովորողներին կառաջարկվի կազմել գործնական աշխատանքներ թեմայի վերաբերյալ՝ օգտվելով **«Microsoft Word»** տեքստային խմբագրիչից: Նախօրոք կազմված խմբերը կաշխատեն հավաքել տեղեկատվություն և **«Microsoft Word»** տեքստային խմբագրիչի միջոցով կատարել աշխատանքը: YouTube-ից կարող են ներբեռնել գրական երեկոներ նվիրված Չարենցին:

Խմբային աշխատանքի ժամանակ սովորողները բաժանվում են 3 խմբի: Խմբի ներսում կատարվում է աշխատանքի բաժանում՝ քննարկում-որոշում են միասին,

համակարգչում գրանցում է խմբի անդամներից մեկը: Խմբերին աշխատանքի համար տրված էր հստակ ժամանակ: Ժամանակը լրանալուց հետո խմբերը ներկայացրեցին աշխատանքները: Առաջին խումբը Վիկիպեդիա ազատ հանրագիտարանից հավաքագրել էր տեղեկություններ Եղիշե Չարենցի կյանքի ու գործունեության մասին: Երկրորդ խումբը համացանցից առանձնացրել էին հուշեր և ասույթներ Չարենցի մասին: Երրորդ խումբը էլեկտրոնային գրադարաններից վերցրել էին Եղիշե Չարենցի բանաստեղծությունների գրքերից, ընտրել էին մի քանի բանաստեղծություններ և դրանք ներկայացրել ասմունքի տեսքով: Դասի ավարտին կատանանք հետևյալ արդյունքները՝

- Սովորողները կխորացնեն իրենց գիտելիքները հայ գրականությունն առարկայից,
- Համացանցում կկարողանան կառավարել տեղեկատվական հոսքերը՝ գտնելով արժանահավատ աղբյուրներ,
- Կհմտանան «**Microsoft Word**» տեքստային խմբագրիչի գործածության մեջ,
- Կկարողանան տարբերել կարևոր և երկրորդական տեղեկատվությունը,
- Կսովորեն օգտվել էլեկտրոնային գրադարաններից:

Դասի ընթացքում կարելի է ինտեգրել մանկավարժական գործընթացի ցանկացած բաղադրիչ՝ նպատակ, բովանդակություն, ուսուցման մեթոդ և միջոց: Այսպիսով, կարծում ենք, որ ինտեգրված դասերի կազմակերպման ընթացքը բավականաչափ արդյունավետ կարող է լինել մասնակից ուսուցիչների համար: Սա համագործակցման ու փորձի փոխանակման անմիջական գործընթաց է, որի ժամանակ բոլոր ուսուցիչները հավասարաչափ ջանք են գործադրում, որպեսզի ուսուցման գործընթացը լինի ասարդյունավետ: Ինտեգրված դասերի կազմակերպման ընթացքը բավականաչափ արդյունավետ կարող է լինել մասնակից ուսուցիչների համար:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Կրթական համակարգում շարունակաբար կատարվող բարեփոխումները պահանջում են նոր մեթոդոլոգիական մոտեցում կազմակերպչական և բովանդակային նշանակության ինդիկատորների լուծման ժամանակ, որը կնպաստի կրթության որակի բարձրացմանը: Կարևորելով ուսուցման գործընթացի ճիշտ կազմակերպման նշանակությունը՝ կցանկանանք ևս մեկ անգամ կարևորել միջառարկայական կապերի դերը սովորողների մետաճանաչողության զարգացման համար: Միջառարկայական կապերի օգտագործումը առավել դյուրին են դարձնում այս գործընթացը, քանի որ սովորողն այդ ակտիվ միջավայրում լիարժեք կարող է բավարարել իր հետաքրքրությունները, գտնել իրեն հուզող հարցերի պատասխանները: Որպեսզի սովորողները բարգավաճեն ,նրանք պետք է հնարավորություն ունենան անցում կատարելու բացասական << Ես չեմ կարող>>-ից դեպի ակտիվ << Ինչպե՞ս կարող եմ>>: Դա անելու համար նրանք պետք է մտածեն այն մասին,թե ինչն է նրան հիասթափեցնում,ինչն է անհրաժեշտ նրանց անխռով մնալու համար: Նրանք պետք է մտածեն իրենց իսկ մտածողության մասին: Կարծում ենք, որ այստեղ մեծ է հատկապես ուսուցչի դերը: Այն ուսուցիչները, ովքեր ավելի փորձառու են, անուշտ, տեղյակ են ավելի հետաքրքիր, արդյունավետ և համարձակ դասավանդման մեթոդներին: Այս պարագայում հավանականությունն ավելի մեծ է, որ վերջիններս կարող են կառուցել արդյունավետ անհատական դասեր և ապահովել շարունակական ուսուցում: Նրանք ի վիճակի են կազմել և ընտրել դասավանդման այնպիսի մեթոդներ և միջոցառումներ, որոնց միջոցով համապատասխանաբար զարգացվում են աշակերտների ըմբռնումը, մտածողությունը, ինչպես նաև մետաճանաչողությունը:Մինչև հետազոտություն իրականացնելը 7-րդ դասարանի աշակերտների մոտ հետաքրքրվածությունը առարկայի հանդեպ ոչ այնքան արտահայտված էր,մի քանի աշակերտի մոտ կար ցածր առաջադիմություն:Ելնելով հետազոտության արդյունքներից,եկա այն եզրակացության, որ միջառարկայական կապը հանգեցրեց մի քանի առարկաների նկատմամբ հետաքրքրության բարձրացման,շահագրգռության և առաջադիմության բարձր մակարդակ: Ուստի միջառարկայական կապը շատ արդյունավետ էր դասապրոցեսի ժամանակ կիրառելը և գտնում եմ ,որ արդյունքը գոհացուցիչ էր:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Екжанова Е. А. Резникова Е. В. Основы интегрированного обучения: Учебное пособие для вузов, Москва. 2008.
2. И. П. Подласый. Педагогика начальной школы, Москва, 2000.
3. http://geopolitika.am/dir/wp-content/blogs.dir/1/files/2021_6_117_119.pdf
4. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/16023.pdf> Ուսուցման արդյունավետ հնարներ, Երևան, 2020, էջ 26.
5. <https://krtahartak.am/courses/obligatory/course-018/lessons/%D5%B4%D5%AB%D5%BB%D5%A1%D5%BC%D5%A1%D6%80%D5%AF%D5%A1%D5%B5%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%A1%D5%BA%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%AF%D5%AB%D6%80%D5%A1%D5%BC%D5%B4%D5%A1%D5%B4%D5%A2-%D5%AB%D5%B6%D5%BF/>
6. <https://lelmebel.ru/hy/mebel-2017-goda/samye-znamenitye-psihologi-v-mire/>
7. <https://votpuskonline.ru/hy/mortgage/obekt-predmet-metody-i-zadachi-ekonomicheskoi-informatiki-ekonomicheskaya.html>
8. Ս.Ս. Ավետիսյան, Ս.Վ. Դանիելյան, Ինֆորմատիկա, <<Տիգրան Մեծ>> հրատարակչություն, 2023.